

аліям розвитку соціуму. Тому для вітчизняної юридичної науки важливим є розуміння двох наріжних постулатів, які визначатимуть подальші наукові розвідки із цієї тематики. По-перше, необхідним є чітке й однозначне розуміння змісту поняття «дитина». По-друге, чітке визначення моменту, з якого в людській особистості виникають права (чи то з моменту народження, чи то певні права має ще не народжена дитина тощо).

Список використаних джерел:

1. Черевко К. Визначення терміна «аборт» в міжнародно-правових актах / К. Черевко // Вісник Кримінологічної асоціації України. – 2014. – № 6. – С. 15–24.
2. Case of Open Door and Dublin Well Woman v. Ireland, Application nos 14234/088, 14235/88 Council of Europe: European Court of Human Rights, 29 October 1992 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57789>.
3. Case of A, B, and C v. Ireland, Application no 25579/05 / Council of Europe: European Court of Human Rights, 16 December 2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-102332>.
4. Конвенція про права дитини від 20 листопада 1989 р. // Зібрання чинних міжнародних договорів України. – 1990. – № 1.
5. Декларація про права дитини від 20 листопада 1959 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_384.
6. Гоголь Ю. Правове регулювання штучного переривання вагітності: проблемні питання / Ю. Гоголь // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – 2008. – № 3. – С. 1–9.
7. Алієва О. Деякі проблеми кримінальної відповідальності за незаконне проведення абортів / О. Алієва // Вісник ОНУ ім. І.І. Мечникова. Правознавство. – 2015. – Т. 20. – Вип. 2 (27). – С. 67–77.
8. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – №№ 40–44. – Ст. 356.
9. Конституція України від 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30.

КОВТУН В. І.,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри конституційного права України
(Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого)

УДК 342.7

ВПЛИВ «БЮДЖЕТНОГО ПАКТУ» НА МЕХАНІЗМ РЕАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНИХ ПРАВ

У статті розкрито зміст низки конституційних норм країн Європейського Союзу, пов'язаних із запровадженням бюджетного пакту. Уточнюється та розвивається підхід щодо впливу вказаних змін на механізм гарантування соціальних прав громадян.

Ключові слова: держава загального добробуту, соціальна держава, економічна криза, бюджетний пакт, права людини, соціальні права.

В статье раскрыто содержание ряда конституционных норм стран Европейского Союза, связанных с принятием бюджетного пакта. Уточняется и развивается подход к воздействию указанных изменений на механизм обеспечения социальных прав граждан.

Ключевые слова: государство всеобщего благосостояния, социальное государство, экономический кризис, бюджетный пакт, права человека, социальные права.

The article reveals the content of a number of constitutional norms of the European Union related to the impact of the budget pact. The approach to the role of the mentioned changes on the mechanism of guaranteeing social rights of citizens is specified and developed.

Key words: welfare state, social state, economic crisis, Stability and Growth Pact, humans rights, social rights.

Вступ. Фундаментальний конституційний принцип «соціальної держави» – це установчий елемент європейської конституційної ідентичності на противагу реаліям за межами Західної Європи, особливо американської парадигми. Фактично всі європейські конституції (за зрозумілим винятком Великобританії) підтверджують цей принцип або явно, шляхом включення положень «про соціальну державу», або неявно, шляхом введення системи конституційного захисту та конституційного переліку соціальних прав.

Дослідження питань, що пов'язані з соціальною державою, набуло розвитку у наукових роботах провідних вітчизняних учених, зокрема: Ю. Г. Барабаша, С. О. Верланова, О. В. Скрипнюка, Ю. М. Тодики, Н. М. Хоми, І. В. Яковюка та ін. Вагомий внесок у розробку проблематики в аспекті соціальних прав зробила ціла низка й зарубіжних дослідників, зокрема Э. Гидденс, О. Гюффе, Д. Дзолло, М. Криле, Г. Ломанн, П. Розанваллон, Ю. Хабермас та ін.

Постановка завдання. Метою статті є науковий аналіз конституційних норм країн ЄС, пов'язаних з прийняттям бюджетного пакту, та їх вплив на механізм реалізації соціальних прав.

Результати дослідження. Виходячи з конституційного характеру соціальних прав, як фундаментальних, постають два пріоритети для соціальної держави. По-перше, публічна влада повинна здійснювати політику справедливого та рівноправного перерозподілу національних ресурсів, оминаючи великого розриву у достатку. По-друге, органи виконавчої та законодавчої влади юридично зобов'язані знайти спосіб досягнення соціальних цілей, подолання обмеженості ресурсів (як встановлено у міжнародних угодах), щоб гарантувати громадянам такий мінімальний добробут, який дозволяють економічні ресурси держави. Так, фундаментальні соціальні права встановлюють обов'язок поважати і враховувати «мінімальний рівень» потреб, пов'язаних з дотриманням людської гідності. Ці мінімальні стандарти змінюються від країни до країни, але вони є обов'язкові [1, с. 103].

Соціальні права часто розглядають як розпливчасті наміри, обсяг та зміст яких важко визначити. Вважається, що проблема їх реалізації знаходиться у сфері політичного процесу, а не правових механізмів, що забезпечують захист фундаментальних прав. Проте, Основні Закони країн Європи містять фундаментальні соціальні права або директивні принципи, відповідно до яких держави зобов'язані забезпечити певні соціальні блага. Однак ці конституційні положення зазвичай розглядаються не як ті, що породжують суб'єктивні права, а як об'єктивні норми або керівні цінності, які можуть братися до уваги судами при тлумаченні законодавства та розгляді питання відповідності національного права та політики конституційним принципам.

Глобальна економічна криза впливає на скорочення державних ресурсів. Уряди держав враховують це при проектуванні різних стратегій адаптації у таких умовах. Відбувається зміна політики, насамперед це – рішучість захистити найбільш вразливі верстви суспільства від наслідків економічного спаду. При цьому, тимчасово здійснюється обмеження витрат на соціальну сферу. Корекція бюджетних диспропорцій протягом декількох років призводить до зниження рівня життя. Тому виникає необхідність прийняти заходи для протидії кризовій ситуації, які виражаються у проведенні реформ для стабілізації світової економіки.

Саме у відповідь на виклики світової фінансової кризи державами-членами Європейського Союзу був ухвалений «бюджетний пакт». Йдеться про систему стабілізуючих норм, внесених у національні конституції держав-членів з метою визначення максимально допустимих розмірів їх бюджетного дефіциту [2, с. 167].

Так, у 2008 році у Франції була проведена серйозна конституційна реформа, яка зачепила і фінансову сферу. Нова редакція ст. 34 Конституції Франції 1957 р. викладена у такому вигляді: «Фінансові закони визначають доходи і витрати держави відповідно до умов і з застереженнями, передбаченими органічним законом».

Закони про фінансування соціального забезпечення визначають загальні умови його фінансової збалансованості і, з урахуванням прогнозованих надходжень, встановлюють цілі витрат відповідно до умов і з застереженнями, передбаченими органічним законом.

Програмні закони визначають цілі діяльності держави. Розраховані на кілька років, напрямки публічного фінансування визначаються програмними законами. Вони вписуються у ціль досягнення збалансованості рахунків публічних адміністративних відомств.

Положення цієї статті можуть бути уточнені і доповнені органічним законом».

Тобто нова конституційна поправка (виділено курсивом – автор) дозволяє представникам народу встановлювати межі соціальних витрат. При цьому треба зазначити, що наступні десятиліття у міру збільшення тривалості життя у Франції, як і в інших країнах ЄС, підвищиться і частка осіб похилого віку у загальній чисельності населення. Цей фактор матиме великий вплив на систему пенсійного забезпечення, вимагаючи її реформування. Система соціального забезпечення та її фінансування у Франції за останні роки перетворилися в особливу соціальну проблему.

У французькій системі соціального забезпечення спостерігається істотний дефіцит за статтями страхування по старості (приблизно 11 млрд. євро), на випадок хвороби (15 млрд. євро), професійних

захворювань і нещасних випадків на виробництві (800 млн. євро), за статтею сім'я (4 млрд. євро). Всі ці дані свідчать про кризу французької системи соціального забезпечення, яка сьогодні «існує невідповідно до своїх достатків» [3, с. 124].

З більшою енергійністю та рішучістю до вирішення даних проблем легше підступитися саме у періоди кризи. Скорочення витрат, безперечно, необхідно, особливо у країнах, які перебувають у тяжкому економічному становищі, проте – лише до певної міри. При цьому такий захід слід було б розглядати як основу для довгострокових та короткострокових інвестицій, по можливості націлених на суміщення реформи соціального забезпечення з поверненням до економічного зростання. Для найбільш сильно уражених верств населення повинні бути передбачені окремі заходи підтримки. Відповідне «гасіння пожежі» життєво необхідно, однак зрозуміло, що реструктуризація повинна бути набагато глибшою [4, с. 119].

Треба відзначити, що економічна криза 2011 року здійснила сильний вплив на іспанське суспільство, тим самим обумовила застосування політики жорсткої економії. Зокрема, виникла необхідність у прийнятті низки заходів, спрямованих на скорочення дефіциту бюджету та державного боргу. З'явилася потреба більш ефективного управління соціальними витратами для фінансової стабільності у країні.

Ідея конституційної реформи, а саме ст. 135 Іспанського Основного Закону обґрунтовувалася її ініціаторами (пояснювальна записка) [5] тільки економічними та політичними міркуваннями: включення відповідного конституційного положення для зміцнення віри у середньо та довгострокову стабільність іспанської економіки у ситуації глибокої і тривалої кризи. Реформа повинна гарантувати з початку бюджетну стабільність, пов'язуючи такими зобов'язаннями публічну адміністрацію; підтвердити компроміс Іспанії з ЄС, і у той же час, забезпечити економічну і соціальну спадковість для країни, процвітання нинішнього і майбутнього покоління громадян.

По-перше, нова редакція ст. 135 приєднує до предмета її регулювання підпорядкування всіх органів публічної адміністрації принципу бюджетної стабільності (ч. 1 ст. 135 Конституції Іспанії). По-друге, встановлюється заборона як державним, так і автономним співтовариствам створювати структурний дефіцит, що перевищує межі, встановлені ЄС для держав-членів. Місцеві громади, у свою чергу, повинні забезпечувати бюджетну рівновагу (ч. 2 ст. 135 Конституції). По-третє, стосовно уряду збережено положення про необхідність дозволу, встановленого законом, для випуску державних позик і отримання кредиту. Тепер це положення поширено і на автономні співтовариства, а загальна сума державних боргів усіх адміністрацій не може перевищувати межі, встановлену Договором про функціонування ЄС, а саме 60% ВВП. По-четверте, у конституційне регулювання закладена і певна можливість «маневру», оскільки перераховані умови, при яких припустиме відхилення від вказаної межі (стихийне лихо, якому держава не у змозі протистояти; економічна криза та ін.), наявність даних винятків повинно бути підтверджено абсолютною більшістю депутатів Конгресу. По-п'яте, повинен бути виданий органічний закон про визначення меж структурного дефіциту і обсягу державного боргу [6, с. 67].

Отже, іспанський правопорядок піддався змінам в умовах тяжкої економічної та фінансової кризи. Конституційна ревізія призвела до зменшення витрат, і на перше місце, на жаль, будуть поставлені соціальні права громадян, які потребують позитивних дій з боку державної влади, а саме бюджетних видатків, які піддаються скороченню.

Економічні реформи породжують необхідність внесення змін не тільки до поточного законодавства, але й виходу на конституційний рівень. Яскравим прикладом впливу світової фінансової кризи на зміст новітніх конституційних реформ може слугувати Німеччина.

У результаті конституційної реформи 2009 г. у ст. ст. 109 і 115 Основного Закону ФРН були встановлені нові межі державного боргу. Це такі новели, як: 1) включене загальне правило, що бюджету як Федерації, так і земель повинні бути збалансовані у принципі без поступу від кредитів, але разом з тим встановлені численні винятки залежно від типу дефіциту, який необхідно ліквідувати; 2) конституційна норма допускає існування кон'юнктурного боргу як для Федерації, так і для земель у межах антициклічної економічної політики, з тим, щоб обидва рівні управління могли мати заборгованість у періоди меншого росту та вживати кроки щодо забезпечення збереження коштів та амортизації боргів у фазах економічного зростання, що створює бюджет, врівноважений у межах певного тимчасового періоду; 3) Основний Закон встановлює більш жорсткі межі для структурного боргу; 4) в умовах стихійного лиха або іншої ситуації виняткового характеру конституційні кордони можуть бути розширені; 5) Федерація наділена інструментами для більш ефективного скорочення державного боргу у фазі економічного зростання; 6) нові межі державного боргу для земель будуть діяти у повному масштабі з 2020 року, коли вони вже не зможуть робити структурних боргів, а у період з 2011 по 2019 роки землям із серйозними фінансовими проблемами надається так звана «допомога консолідації», особливо закріплена в Основному Законі; 7) встановлені у ст. 109 і 115 межі для державного боргу у будь-якому випадку інтерпретуються у контексті та сенсі комунітарних норм ЄС щодо дефіциту у розмірі 3% ВВП.

У нових соціально-економічних умовах, що виникли після об'єднання Німеччини, вона виявилася нездатною забезпечити землям достатні кошти для виконання їх функцій. Необхідність реформи мотивувалася також стурбованістю високим рівнем боргу як Федерації, так і земель, що створювало загрозу домовленостям у рамках ЄС про забезпечення стабільності і економічного зростання. Криза в Єврозоні та заходи жорсткої економії, запроваджені у відповідь на це, призвели до значних змін у сфері забезпечення соціальних прав.

Поряд із цим, необхідно вказати на конституційні норми Основного Закону Італії, які набрали чинності 01 січня 2014 року (прийняті були у 2012 році) – особливо на так званий «принцип збалансованості бюджету». Безпосередньо економічна криза, яка вплинула на фінансову складову Італійської Республіки дала поштовх для внесення змін до Конституції, а саме: ст. ст.81, 97, 117, 119.

Зазначається, що держава повинна збалансувати доходи і видатки у своєму бюджеті, з урахуванням несприятливих і сприятливих фаз економічного циклу. Значну увагу приділено стійкості державного боргу, вказано на виключність запозичень, які безпосередньо впливають на збільшення видаткової частини державного бюджету. Будь-який закон, що тягне за собою нові витрати або збільшення витрат, повинен зазначити ресурси покриття таких витрат.

Можна зробити висновок, що «нормативні корективи» зроблені італійською владою безпосередньо вплинуть на гарантування соціальних прав громадян. Зобов'язання, взяті державою щодо збалансування свого бюджету, мають сприяти забезпеченню відповідності економічним і фінансовим обмеженням, введеним відповідно до законодавства Європейського Союзу.

Для сучасних держав у силу труднощів економічного розвитку, відсутності у деяких випадках довгострокового економічного прогнозу характерна практика досить частого оновлення законодавства в області соціальних і економічних відносин, що призводить до надання акту зворотної сили [7, с. 297].

На думку Ю. Г. Барабаша, громадянин має право планувати своє життя у такому стилі, щоб бути впевненим у тому, що при досягненні пенсійного віку або в іншому страховому випадку він зможе отримати очікувані виплати, пільги та інші гарантії. А під час економічної кризи труднощі повинні мати усі верстви населення, а не тільки одна з них (причому чомусь-то, як правило, це пенсіонери та найменші соціально захищені громадяни) [8].

Як вказує П. Розанваллон, соціально-розподільча держава все ще проявляє безумовний опір. І хоча її основи видозмінюються, при цьому її інститути все ще роблять свою справу. Однак, якщо розрив між наявними інститутами солідарності і визнаними ідеями соціальної справедливості буде збільшуватися, зміни можуть бути дуже радикальними [9, с. 247].

Висновки. У випадках фінансової кризи держава змушена зменшити розміри соціальних виплат, а у деяких – змінити механізм їх виплати. Тому існує необхідність вироблення певних критеріїв, які дозволять оцінити, встановити припустимість та прийнятність подібних обмежень. При цьому будь-які модифікації не мають підривати соціальний захист усіх членів суспільства і не повинні перетворювати систему соціального забезпечення у систему соціальної допомоги. Відповідно до Лісабонському договору 2007 р. (на основі якого були внесені зміни у сфері фінансів до Конституції країни Європи) максимальний державний борг членів Європейського Союзу стосовно внутрішньої загальної продукції не повинен перевищувати 60% ВВП – цей крок продиктовано саме кризовими явищами у світовій економіці. Враховуючи намір України стати повноцінним членом Європейського Союзу є необхідність привести рівень конституційного регулювання в Україні у відповідність із загальними європейськими і світовими економічними реаліями. Україна вже давно потребує модернізації з урахуванням юридичних стандартів ЄС, з урахуванням специфіки економічної ситуації у державі.

Соціальний вимір європейської інтеграції все ще залишається викликом для науки (так само, як і для політики) у нинішньому тисячолітті.

Список використаних джерел:

1. Катроугалос Г.С. «Экономическая конституция» Европейского Союза и защита социальных прав в Европе» / Г. С. Катроугалос // Концепция «экономической конституции»: современные исследования: сб. научн. труды. – М. : Институт научной информации по общественным наукам, 2008. – 136 с.
2. Ковтун В. І. Гарантії державного суверенітету України: конституційні аспекти : [монографія] / В. І. Ковтун. – Х : Юрайт, 2014. – 211 с.
3. Паран А. Старение и социальное обеспечение. Пенсия: один из вызовов среди прочих / А. Паран // Социальные и гуманитарные науки. Отечественная и зарубежная литература. Сер. 4. Государство и право. – 2011. – № 2. – С. 122–124.
4. Гидденс Э. Неспokoйный и могущественный континент: что ждет Европу в будущем? / Э. Гидденс. – М. : Дело, 2015. – 240 с.
5. Exposición de motivos // Reforma del artículo 135 de la Constitución Española, de 27 de septiembre de 2011. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.boe.es/boe/dias/2011/09/27/pdfs/BOE-A-2011-15210.pdf>.

6. Бон П. Вопрос о неконституционности в Испании / П. Бон // Социальные и гуманитарные науки. Отечественная и зарубежная литература. Сер. 4. Государство и право. – 2014. – № 1. – С. 64–69.
7. Конституционный принцип социального государства и его применение конституционными судами : [сборник докладов]. – М. : Ин-т права и публичной политики, 2008. – 318 с.
8. Барабаш Ю. Г. Беззащитные права или необоснованные ожидания? / Ю. Г. Барабаш // Голос Украины от 05.05.2016. [Электронный ресурс] – Режим доступа : <http://www.golos.com.ua/gus/article/268300>.
9. Розанваллон П. Общество равных / П. Розанваллон. – М. : Московская школа гражданского просвещения, 2014. – 416 с.

КРИВИЦЬКИЙ Ю. В.,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри теорії держави та права
(Національна академія внутрішніх справ)

УДК 340.11

ПРАВОРОЗУМІННЯ ЯК СВІТОГЛЯДНИЙ І МЕТОДОЛОГІЧНИЙ ФУНДАМЕНТ ПРАВОВОЇ РЕФОРМИ

У статті розглянуто праворозуміння як світоглядний та методологічний фундамент правової реформи. Сформульовано авторську позицію щодо поняття праворозуміння, його ознак, конструкції та функцій через призму взаємозв'язку із правовою реформою. Охарактеризовано основні підходи до розуміння права як потенційних методологічних напрямів пізнання природи правової реформи. З'ясовано окремі аспекти взаємозв'язку та взаємодії праворозуміння і правової реформи в юридичній науці та практиці.

Ключові слова: право, праворозуміння, підхід до розуміння права, реформа, правова реформа.

В статье рассмотрено правопонимание как мировоззренческий и методологический фундамент правовой реформы. Сформулирована авторская позиция относительно понятия правопонимания, его признаков, конструкции и функций через призму взаимосвязи с правовой реформой. Охарактеризованы основные подходы к пониманию права как потенциальных методологических направлений познания природы правовой реформы. Выявлены отдельные аспекты взаимосвязи и взаимодействия правопонимания и правовой реформы в юридической науке и практике.

Ключевые слова: право, правопонимание, подход к пониманию права, реформа, правовая реформа.

The article deals with understanding of law as the ideological and methodological foundation of legal reform. Formulated author's position on the concept of understanding of law, its features, structures and functions through the prism of the relationship with legal reform. The main law understanding approaches as the potential methodological directions of knowledge of the nature of legal reform are described. Some aspects of the relationship and interaction of understanding of law and legal reform in legal science and practice are revealed.

Key words: law, understanding of law, law understanding approaches, reform, legal reform.

Вступ. Право є унікальним і багатовимірним, складним і багатогранним, суспільно необхідним і багатозначним феноменом, в якому тісно переплітаються духовні, культурні й етичні засади, внутрішньодержавні та міжнародні, цивілізаційні й загальнолюдські аспекти, наукова істина та цінності добра і справедливості, досягнення правової теорії та практичний юридичний досвід, правові ідеали,

